

РОЗДІЛ 5. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

СТАЛИЙ РОЗВИТОК КРІЗЬ УЗГОДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ

THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT THROUGH SOCIAL AND ECONOMIC PRIORITIES CONSOLIDATION

УДК 330.34.014

Тарасенко Д.Л.

к. держ. упр., доцент
Донецький державний університет
управління
м. Маріуполь

У статті розглянуто можливі способи та механізми узгодження соціальних та економічних пріоритетів, запропоновано оптимізацію соціальних витрат, спрямовану на їх суспільно прийнятне та економічно перспективне скорочення, визначено перспективні напрямки (заходи) збалансування соціальних витрат в системі соціального захисту в контексті принципів сталого розвитку, проаналізовано відповідність основних плануючих урядових документів вимогам збалансування соціальних витрат, окреслено найбільш перспективні напрямки наукових пошуків в сфері узгодження соціальних та економічних пріоритетів на принципах сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, цілі сталого розвитку, соціальні пріоритети, економічні цілі, заходи збалансування, соціальний захист, оптимізація витрат.

В статье рассмотрены возможные способы и механизмы согласования социальных и экономических приоритетов, предложено оптимизацию социальных расходов, направленную на их общественно приемлемое и экономически перспективное сокращение, определены перспективные направления (мероприятия) сбалансирования социальных расходов в системе социальной защиты в контексте принципов устойчивого развития, проанализировано соответствие

основных планирующих правительственных документов требованиям сбалансирования социальных расходов, определены наиболее перспективные направления научных изысканий в сфере согласования социальных и экономических приоритетов на принципах устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, цели устойчивого развития, социальные приоритеты, экономические цели, мероприятия сбалансирования, социальная защита, оптимизация расходов.

The article considers possible methods and mechanisms for social and economic priorities consolidation, proposes social expenditures optimization aimed at their socially acceptable and economically perspective reduction, identifies the perspective directions (measures) of balancing social expenditures in the system of social protection in the context of the sustainable development principles, analyzes the correspondence of the main planning government documents to the requirements of balancing social expenditures, outlines the most promising directions of scientific research in the sphere of social and economic priorities coordination grounded on the sustainable development principles.

Key words: sustainable development, sustainable development goals, social priorities, economic goals, balancing measures, social protection, cost optimization.

Постановка проблеми. Ключовою характеристикою концепції сталого розвитку є збалансованість економічної, соціальної та екологічної політики як головної передумови досягнення необхідного рівня суспільного розвитку. Людський розвиток в якості головної суспільної мети неможливий без ефективної системи соціального захисту, що характеризується високим рівнем соціальної ефективності. В свою чергу зазначена ефективність невідривно заснована на відповідній економічній складовій. При цьому життєво необхідно, щоб соціальні витрати не були перешкодою для розвитку економіки, адже тільки та суспільна система, в якій ефективно розвивається економіка, має досить ресурсів для забезпечення постійного збільшення інвестицій в соціальну сферу.

Головні зусилля держави мають також спрямовуватися на повну реалізацію принципу соціальної справедливості, згідно з яким головним джерелом розвитку повинен стати масовий креативний

середній клас, для формування якого і впроваджується комплекс узгоджених заходів.

З огляду на те, що управління соціальною і економічною сферами відбувається в єдиних часових і територіальних рамках, важливим завданням державного управління є досягнення активного консенсусу між економічними і соціальними пріоритетами національної економіки.

В цьому контексті актуальним питанням науково-практичного супроводу стає дослідження напрямків збалансування економічних цілей і соціальних потреб з точки зору дотримання принципів сталого розвитку.

Об'єктом дослідження виступає система соціального захисту на основі впровадження принципів сталого розвитку на національному рівні.

Предметом дослідження є напрямки збалансування економічних і соціальних пріоритетів в процесі реалізації державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова проблематика сталого розвитку тра-

диційно знаходиться в центрі уваги українських вчених-економістів. Проведені значні комплексні дослідження взаємодії економічних, екологічних та соціальних складових розвитку сучасного суспільства з урахуванням національної специфіки соціально-економічного розвитку. Детально науково простежені особливості впровадження постулатів і механізмів сталого розвитку в окремих галузях суспільного життя, в тому числі в соціальній сфері.

Серед відомих українських вчених, які наполегливо трудяться в цій галузі наукового знання необхідно згадати Амошу О.І., Андрєєву В.М., Антонова А.В., Жаліло Я.А., Колота А.М., Куценко В.І., Ковальчука К.Ф., Карамішева Д.В., Лібанову Е.М., Мельника Л.Г., Новікову О.Ф., Пономаренко Т.В., Хвесика М.А., Хлобистова Є.В та інших. Разом з цим, встановлення ефективних способів та механізмів узгодження економічних та соціальних пріоритетів в контексті сталого розвитку має достатній потенціал для детального опрацювання, що і спричинює актуальність цього дослідження.

Постановка завдання. Завдання статті полягає в обґрунтуванні способів та визначенні оптимальних напрямків збалансування економічних та соціальних пріоритетів шляхом запровадження окремих заходів державної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна конституційно позиціонується як соціальна держава, що передбачає її соціально орієнтований розвиток, основна суть якого полягає в тому, що ринкові механізми забезпечують дохід громадянам внаслідок економічної активності, в той час як держава надає допомогу тим верствам населення, які позбавлені такої можливості. При цьому оптимальним видається стан суспільства, в якому якомога менше людей потребує соціальної підтримки.

Принципи сталого розвитку найбільш повно відповідають цілям побудови соціальної держави, оскільки в якості наріжного положення сталий розвиток декларує комплексний підхід до одночасної і збалансованої взаємодії економічних і соціальних складових суспільного зростання.

Очевидно, що ефективний поступ економічної системи забезпечує необхідну соціальну ефективність шляхом збільшення інвестицій в соціальну сферу. Забезпечення якраз оптимального рівня соціальної ефективності є основною метою управлінської функції держави. Концептуально соціальна ефективність полягає у неперервному підвищенні якості життя населення шляхом встановлення рівноваги між економічною ефективністю і соціальною справедливістю.

Узгодження соціальних та економічних пріоритетів має базуватися на уявленні, що соціальні витрати не можна розглядати як благодійність, що гальмує економічний розвиток шляхом демотива-

ції економічної активності, а як вкладення в основну цінність суспільства – людський розвиток.

З урахуванням цього необхідним вбачається встановлення надійного теоретичного підґрунтя для забезпечення збалансованості соціальних та економічних цілей. В цьому контексті критично важливим є визначення оптимальної величини соціальних витрат, які з одного боку не стають перешкодою для реалізації економічних завдань, а з іншого є достатніми для усунення соціальної напруженості внаслідок неадекватно низького рівня задоволення базових потреб населення.

Взаємоприйнятним компромісом між необхідністю економічного росту і соціальними витратами може стати досягнення збалансованості витрат на основі зменшення реципієнтної бази державної соціальної допомоги шляхом стабілізації кількості отримувачів через недопущення їх механічного приросту, в тому числі шляхом їх залучення до активної економічної діяльності.

Серед загальноновизнаних бюджетних соціальних витрат, таких як витрати на освіту, охорону здоров'я, духовний розвиток, збалансування витрат на соціальний захист видається найбільш перспективним з економічної точки зору та доцільним з позицій досягнення соціальної справедливості.

Застосування такого підходу має особливо актуальне значення для України, де загальні видатки на соціальний захист (за методологією європейської системи інтегрованої статистики соціального захисту) склали в 2015 році 408 млрд. 242,9 млн. грн або 20,5 % до ВВП [1]. В Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, які мають право на пільги, станом на 1 січня 2017 р. обліковано 10,2 млн. осіб, які мають право на пільги за соціальною ознакою, тобто фактично кожен четвертий житель України. [2].

Аналіз структури отримувачів соціальної допомоги з позицій суспільно прийнятного скорочення показує, що з основних груп реципієнтів (пенсіонерів, людей з особливими потребами, малозабезпечених та безробітних) лише пенсіонери є соціальною групою, що має об'єктивний та гуманістично виправданий потенціал до зростання їх кількості. Принагідно зазначимо, що кількість пенсіонерів усіх категорій на початок 2017 року склала 11 млн. 956 тис. осіб, в тому числі 1 млн. 395 тис. пенсіонерів по інвалідності (11,7%) [1].

Щодо чисельності людей з особливими потребами, то першочерговим постає завдання забезпечення стабілізації їх кількості шляхом широкого впровадження комплексних превентивних заходів протидії інвалідизації. Для прикладу, із загального числа осіб з інвалідністю, близько 30 тис. складають особи, які отримали цей статус внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, чого можна було уникнути [1].

Малозабезпечені верстви населення та безробітні мають найбільший потенціал не лише до вилучення з числа отримувачів соціальної допомоги, а і переходу, завдяки активної державної політики на принципах сталого розвитку, в розряд донорів економічної бази соціальної допомоги. Тут криється значний ресурс оптимізації соціальних витрат, оскільки приміром в 2016 році малозабезпеченим сім'ям було надано державної соціальної допомоги на суму 10 млрд. 812 млн. 761,4 тис. грн, а населення у тому ж таки 2016 році отримало 5 млрд. 704,7 млн. грн субсидій на оплату житлово-комунальних послуг та 1 млрд. 579,5 млн. грн - на оплату скрапленого газу та палива [1]. Державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям станом на 1 січня 2017 р. отримувало понад 335,7 тис. сімей на 731,8 тис. дітей, у тому числі 112,3 тис. багатодітних сімей на 411,2 тис. дітей; серед отримувачів соціальної допомоги понад 80 тис. працездатних непрацюючих осіб [2].

Таким чином, на порядку денному стоїть питання виокремлення найбільш перспективних заходів державного регулювання, спрямованих на суспільно прийнятне скорочення кількості реципієнтів соціальної допомоги. Необхідно зазначити, що філософія сталого розвитку якраз і передбачає акцентуацію державних інституцій на використанні саме таких механізмів.

Основоположний документ щодо сталого розвитку, а саме Порядок денний на XXI століття, ухвалений на зустрічі «Планета Земля» в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, декларує необхідність підвищення ефективності виробництва і скорочення марнотратного споживання в процесі забезпечення економічного зростання, але не конкретизує це завдання на рівні окремих заходів, особливо в питаннях соціального забезпечення[3].

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом, а саме резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку 2030» оголошено 17 цілей в сфері сталого розвитку і 169 пов'язаних з ними завдань [4]. Впроваджений комплексний підхід передбачає тісний взаємозв'язок та багато наскрізних елементів цілей та завдань, що об'єднують та роблять по справжньому неподільними економічний, соціальний та екологічний компоненти сталого розвитку.

В 2017 році Міністерством економічного розвитку і торгівлі України підготовлено Національну доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна», яка надає бачення орієнтирів досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку, які були затверджені на згаданому Саміті ООН. З використанням широкого

кола інформаційних, статистичних та аналітичних матеріалів було розроблено національну систему цілей сталого розвитку (86 завдань національного розвитку та 172 показники для їх моніторингу), що має забезпечити міцну основу для подальшого планування розвитку України та моніторингу стану досягнення цілей сталого розвитку [5]. Аналіз цього документу дозволяє виокремити заходи, впровадження яких найбільшою мірою сприятиме національній оптимізації соціальних витрат.

Так, в рамках досягнення цілей подолання бідності та голоду, заходами оптимізації соціальних витрат, які в перспективі приведуть до їх зменшення, можна вважати:

активізацію непрацюючих працездатних учасників соціальних програм шляхом застосування дієвих інструментів для виведення таких груп на ринок праці, їх залучення до життя громади;

створення умов для зростання фінансової спроможності домогосподарств та розширення їх можливостей для розвитку через систему надання безоплатних або частково безоплатних послуг для окремих категорій сімей та членів сімей (дітей);

започаткування програм «шкільне молоко», «овочевий мікс», «шкільний обід», що дозволить дітям різних вікових груп мати щоденний доступ до мінімального набору продуктів харчування та забезпечить третину їх добової норми калорій;

залучення недержавних установ та організацій до системи надання соціальних послуг.

Заходи, що впроваджуються в межах досягнення стратегічної цілі сталого розвитку «Міцне здоров'я і благополуччя» відіграють ключову роль для ідеї скорочення та якісного переформатування соціальної допомоги, про що переконливо свідчать дані вітчизняної статистики. Так, в системі Міністерства охорони здоров'я України в 2016 році уперше зареєстровано близько 27,4 млн. випадків захворювань, з яких травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин склали 1,7 млн випадків[6]. В тому ж році більше 136 тис. осіб було вперше визнано інвалідами, з яких 15,3 тис. осіб отримали цей статус внаслідок травм, отруєння та інших зовнішніх причин [1].

Ефективні профілактичні заходи щодо захворювань та травмування різного виду можуть суттєвим чином зменшити витрати на постійний соціальний супровід постраждалих. До них відносяться:

імплементация програм протидії особливо небезпечним захворюванням (туберкульозу, ВІЛ/СНІДу тощо);

забезпечення неухильного виконання програм імунопрофілактики з дотриманням Національного календаря профілактичних щеплень;

розроблення та реалізація комплексних програм безпеки життєдіяльності, в тому числі захисту від техногенних небезпек та стихійного лиха;

поширення знань та практик щодо здорового способу життя та відповідальної самозбережувальної поведінки, насамперед серед дітей та молоді.

Імплементация окремих заходів в межах стратегічної цілі “Якісна освіта”, зокрема спрямованих на збільшення участі населення (насамперед тих, хто починає входити або вже увійшли до зони соціальних ризиків) в освітніх програмах, також можуть привести в перспективі до виходу із сфери соціальної підтримки значних прошарків населення. Тут також є значний ресурс для росту, оскільки наразі рівень участі населення віком до 70 років у формальних та неформальних видах навчання та професійної підготовки становить близько 9% [5].

Вдосконалення інфраструктури соціальних послуг, що реалізується в межах програм по досягненню гендерної рівності, сприяло б розвантаженню жінок від домашніх турбот, розширенню їх можливостей для розвитку та участі у всіх сферах суспільного життя, в тому числі збільшенню економічної активності і, як наслідок, скороченню неефективних соціальних витрат.

Забезпечення доступу населення до належних санітарно-гігієнічних засобів, перш за все – до безпечних для довкілля систем водовідведення, що декларується в рамках стратегічної цілі сталого розвитку “Чиста вода та належні санітарні умови” серед іншого позитивно впливає на зменшення захворюваності населення, а відтак і зменшення потенційних соціальних витрат.

Оптимізація складових соціальної допомоги в межах забезпечення гідної праці та економічного зростання реалізується через дві основні групи заходів:

- проведення орієнтованої на розвиток політики, яка сприяє продуктивній діяльності, створенню гідних робочих місць, підприємництву, творчості й інноваційній діяльності та заохочує розвиток мікро-, малих і середніх підприємств, у т. ч. шляхом надання їм доступу до фінансових послуг;

- сприяння забезпеченню надійних та безпечних умов праці для всіх працюючих, зокрема шляхом застосування інноваційних технологій у сфері охорони праці та промислової безпеки.

Таким чином, зменшуються потенційні витрати для малозабезпечених верств населення, які включаються у активну економічну діяльність та для осіб з особливими потребами, які стали такими внаслідок виробничого травматизму та професійних захворювань.

Заходи щодо скорочення нерівності враховують фактор незмінності складу найбідніших верств населення, що зумовлює їх самовідтворення та формує спадкоємну бідність. Станом на початок 2017 року в Україні виявлено близько 1,5 млн. осіб похилого віку, інвалідів, хворих, інших грома-

дян, які перебувають у складних життєвих обставинах [1]. До заходів, які перспективно можуть змінити цю негативну тенденцію відносяться:

- обов'язкове залучення дітей до освіти та охоплення їх виховною роботою;

- впровадження реабілітаційних програм щодо відновлення працездатності для дорослих;

- створення нових механізмів активізації отримувачів державної допомоги малозабезпеченим сім'ям;

- соціальний патронат неблагополучних сімей;

- підтримка розвитку соціального діалогу як гарантії справедливості соціально-трудова відносин;

- запровадження програм створення доступного середовища для повноцінної участі людей з особливими потребами в економічному та суспільному житті.

Створення умов та забезпечення доступу до достатнього, безпечного і недорогого житла та основних життєвих послуг як пріоритетний напрямок державних зусиль задля досягнення сталого розвитку міст і громад прямо впливає на зменшення малозабезпечених груп населення.

В межах досягнення стратегічної цілі “Мир, справедливість та сильні інститути” має відбуватися скорочення кількості злочинів, скоєних проти життя та здоров'я громадян. Так, в 2017 року органами прокуратури в Україні було обліковано 38,3 тис. таких злочинів [7]. В контексті запобігання виникненню негативних наслідків у цій сфері, пов'язаних із додатковим навантаженням на систему соціального захисту, пріоритетом є наступні заходи:

- зміцнення системи охорони правопорядку в середовищах проживання та праці громадян;

- зміцнення соціальної згуртованості;

- сприяння розвитку інститутів громадянського суспільства та різних форм самоорганізованої діяльності громадян, спрямованої на зниження криміногенної обстановки.

Аналіз Національної доповіді “Цілі Сталого Розвитку: Україна” дозволяє визначити адаптовані до мети сталого розвитку найбільш пріоритетні заходи, які сприятимуть оптимізації системи соціального захисту та знаходженню на цій основі консенсусу з економічними пріоритетами розвитку України. Разом з цим, статус зазначеного документа має рекомендаційний характер для органів влади і, відповідно, не дає уявлення про реальне планування реалізації цих заходів в Україні. Для отримання такої інформації доцільно вивчити поточні планувальні документи державних органів виконавчої влади. Найбільш показовим з цієї точки зору є середньостроковий План пріоритетних дій уряду до 2020 року, який, серед іншого, передбачає поліпшення надання державної соціальної підтримки. Також декларується забезпе-

чення інклюзивності економічного зростання, що передбачає отримання вигоди від збагачення країни кожним громадянином і відповідно зменшення соціальної нерівності та напруги в суспільстві [2].

Зазначеним документом передбачено також Створення ефективної системи надання соціальної підтримки населенню, що дасть можливість забезпечити адресний підхід до надання соціальної допомоги малозабезпеченим громадянам та запровадити комплексний підхід до розв'язання проблем найбільш вразливих верств населення, сприяти їх соціальній інтеграції та подоланню бідності. До запланованих заходів, які сприятимуть в перспективі оптимізації соціальних витрат і відповідають принципам сталого розвитку відносяться:

запровадження стимулів до працевлаштування отримувачів соціальної допомоги;

забезпечення адресного підходу до надання соціальної допомоги малозабезпеченим громадянам та запровадження комплексного підходу до розв'язання проблем найбільш вразливих верств населення, їх соціальної інтеграції та подолання бідності;

реформування системи державної соціальної підтримки безробітних з метою стимулювання їх до активного пошуку роботи;

розроблення, за участю сторін соціального діалогу, механізму економічного стимулювання діяльності роботодавців щодо збереження життя і здоров'я працівників, а також зниження виробничого травматизму і професійного захворювання;

стимулювання працездатних непрацюючих членів сімей до пошуку роботи та виведення їх із стану бідності;

підвищення рівня залучення населення до оздоровчої рухової активності і, як наслідок, сприяння дотриманню людиною здорового способу життя, а також в окремих випадках зменшення негативного впливу на організм людини шкідливих звичок, підвищення стресостійкості та відволікання від асоціальної поведінки [2].

Таким чином, необхідно зазначити, що плани діяльності Уряду в цілому відповідають принципам сталого розвитку [8], але заплановані заходи потребують більш чіткого формулювання і відображення в системі індикаторів досягнення поставлених завдань.

Висновки з проведеного дослідження.

В ході проведеного дослідження розглянуто можливі способи та механізми узгодження соціальних та економічних пріоритетів та встановлено, що досягнення цього завдання можливе в тому числі шляхом оптимізації соціальних витрат, спрямованої на їх суспільно прийнятне та економічно перспективне скорочення.

Обґрунтовано необхідність запровадження заходів, що стабілізують кількість осіб з особливими потребами та скорочують чисельність малозабезпечених і безробітних.

Досліджено стратегічні цілі сталого розвитку стосовно України та визначено перспективні напрямки (заходи) збалансування соціальних витрат в системі соціального захисту в контексті принципів сталого розвитку.

Проаналізовано відповідність основних плануючих урядових документів вимогам оптимізації соціальних витрат з урахуванням принципів сталого розвитку.

Подальші дослідження в цьому напрямку мають стосуватися визначення конкретних способів стимулювання економічної активності соціально уразливих груп населення, встановлення максимально повного переліку заходів оптимізації системи соціального захисту, обґрунтування механізмів соціальної допомоги, врахування екологічної складової під час винайдення соціально-економічних компромісів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Статистичний збірник "Соціальний захист населення України" 2016 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 № 275-р // Урядовий кур'єр від 11.05.2017 № 85.
3. Повестка дня для розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/774/81/PDF/N9777481.pdf?OpenElement>
4. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement>
5. Національна доповідь "Цілі сталого розвитку: Україна" [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6f446a44-9bba-41b0-8642-8db3593e696e&title=NatsionalnaDopovid-tsiliStalogoRozvitku-Ukraina->
6. Статистичний бюлетень "Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України" 2016 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень - грудень 2017 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820
8. Пономаренко Т. В. Еволюція концепції корпоративної стійкості / Т.В. Пономаренко // Стратегія економічного розвитку України. – 2015. – № 36. – С. 38–45.